

**T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI**

RADYO-TELEVİZYON

**SİNEMANIN DOĞUŞU
213GİM136**

Ankara, 2011

- Bu modül, mesleki ve teknik eğitim okul/kurumlarında uygulanan Çerçeve Öğretim Programlarında yer alan yeterlikleri kazandırmaya yönelik olarak öğrencilere rehberlik etmek amacıyla hazırlanmış bireysel öğrenme materyalidir.
- Millî Eğitim Bakanlığınca ücretsiz olarak verilmiştir.
- PARA İLE SATILMAZ.

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR	ii
GİRİŞ	1
ÖĞRENME FAALİYETİ-1	3
1. SİNEMADAN ÖNCE DÜNYA.....	3
1.1. Dünyada Gölge Oyunu.....	3
1.2. Türkiye’de Gölge Oyunu ve Halk Tiyatrosu.....	5
1.3. Sinemayı Hazırlayan İcat ve Keşifler.....	11
1.3.1. Ağ Tabaka İzleniminin Keşfi	11
1.3.2. Camera Obscura’nın İcadı.....	12
1.3.3 Fotoğraf Filminin İcadı	13
1.4. Diğer İcat ve Keşifler	14
1.5. Sinema ve Tiyatro	16
UYGULAMA FAALİYETİ.....	18
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME.....	19
ÖĞRENME FAALİYETİ-2	20
2. SİNEMANIN DOĞUŞU.....	20
2.1. Fransa’da Sinemanın Doğuşu.....	20
2.1.1 Sinemanın Babası: Lumiere Kardeşler.....	20
2.1.2. Öykülü Filmlerin Babası: George Melies	23
2.1.3. Canlandırma Sinemasının Babası: Emile Cohl	23
2.2. ABD’de Sinemanın Doğuşu.....	25
2.2.1. Thomas Edison.....	25
2.3. Diğer Ülkelerdeki İcatlar ve İlk Gösterimler	26
2.3.1. Almanya	26
2.3.2. İngiltere	27
2.4. Diğer Dünya Ülkeleri	27
UYGULAMA FAALİYETİ.....	28
ÖĞRENME FAALİYETİ-3	30
3. DÜNYADA SESSİZ SİNEMA DÖNEMİ	30
3.1. Sessiz Sinemanın Temel Özellikleri.....	30
3.2. Ses Dezavantajına Karşı Denenen Yöntemler.....	30
3.3. Sessiz Sinema Döneminin Ortaya Çıkan Yönetmen ve Oyuncuları	32
UYGULAMA FAALİYETİ.....	35
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME.....	36
CEVAP ANAHTARLARI.....	38
ÖNERİLEN KAYNAKLAR.....	39
KAYNAKÇA	40

AÇIKLAMALAR

KOD	213GIM136
ALAN	Radyo- Televizyon
DAL/MESLEK	Alan Ortak
MODÜLÜN ADI	Sinemanın Doğuşu
MODÜLÜN TANIMI	Sinemayı hazırlayan sanat ve icatlar ile dünya sinemasının doğuşunu ve sesli film dönemine kadar olan gelişmeleri analiz ederek ilgili bilgi ve becerileri kazandıran öğrenme materyalidir..
SÜRE	40/16
ÖN KOŞUL	Ön koşulu yoktur.
YETERLİK	Dünyada ve Türkiye’de sinemayı hazırlayan icatları ve keşifleri analiz etmek; sessiz sinema döneminin özelliklerini öğrenmek.
MODÜLÜN AMACI	Genel Amaç Gerekli ortam sağlandığında sinemayı hazırlayan sanat ve icatlar ile dünya sinemasının doğuşunu ve sesli film dönemine kadarki gelişmeleri analiz edebileceksiniz. Amaçlar 1. Dünyada ve Türkiye’de sinema öncesi görsel sanatlar ile sinemayı hazırlayan icatları analiz edebileceksiniz. 2. İlk sinema cihazlarını ve ilk gösterimleri analiz edebileceksiniz. 3. Dünyada sessiz sinema döneminin genel özelliklerini analiz edebileceksiniz.
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI VE DONANIMLARI	Bilgisayar ve projeksiyon cihazı bulunan tam donanımlı atölye ve laboratuvar ortamı, çekim platoları. Kaynak yayınlar, DVD ve VCD filmler, örnek programlar, tepegöz, projeksiyon, bilgisayar ve donanımları, senaryo metin örnekleri vb. sağlanmalıdır.
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	Her faaliyet sonrasında o faaliyetle ilgili değerlendirme soruları ile kendi kendinizi değerlendireceksiniz. Öğretmen modül sonunda size ölçme aracı (uygulama, soru-cevap) uygulayarak modül uygulamaları ile kazandığınız bilgi ve becerileri ölçerek değerlendirecektir.

GİRİŞ

Sevgili Öğrenci,

Bu modül sonunda edineceğiniz bilgi ve becerinizle çağımızın en popüler ve yaygın sanatı olan sinemanın doğuş ve gelişimini öğrenmeniz sizler için çok yararlı olacaktır.

Hareket anlamına gelen Yunanca “kinema” ile yazmak anlamındaki “graphein” sözcüklerinden üretilen Fransızca cinematographie’nin (sinematografi) kısaltılmışı olan sinema, 1895’Ten itibaren sürekli buluşlarla geliştirilerek yüzyılımızda bütün diğer sanatların bileşimi niteliğindeki çok geniş ve popüler bir konuma erişen sanat ve endüstri dalıdır.

Lumiere kardeşlerin sinematograf adını verdikleri aygıtla, bir takım kısa filmleri peşpeşe beyaz perdeye yansıtarak, para karşılığında halka gösteri yapımlarıyla başlayan sinemanın gelişimi ve yaygınlaşması umulmadık bir hızla gerçekleşti.

Bu teknolojik başdöndürücü gelişme, sinemanın hem eğlence ve dinlenme aracı hem de bir sanat dalı olmasında etkisi olmuştur. Hatta bir adım öteye giderek sinemaya tüm sanatların mirasçısı gözüyle bakabiliriz.

Sinemada, görüntüler yoluyla kendine özgü duygular ve düşünceler anlatılabilir. Bunlar aracılığıyla biz söylenenleri kavrarız.

Sinema diğer dallardan farklı olarak fen ve teknolojiye bağlı olarak doğan ve gelişen bir nitelik gösterir. Gelişmesinde her teknik buluş önemli bir aşama sağlamıştır. Sinema bir anlamda anlatımı hareket hâlindeki görüntüler aracılığıyla sağlama sanatıdır denilebilir.

Bu sanatı anlamak için sinemanın doğuşunu, gelişme evrelerini, sesli sinema dönemine kadar alan çalışmaları ve bunlarla ilgili bütün sorularınızın cevabını bu kitapçıkta bulabileceksiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-1

AMAÇ

Dünyada ve Türkiye’de sinema öncesi görsel sanatlar ile sinemayı hazırlayan icatları analiz edebileceksiniz.

ARAŞTIRMA

Bu faaliyet öncesinde yapmanız gereken öncelikli araştırmalar şunlardır:

- Gölge oyunu ilk nerede ortaya çıkmıştır? Araştırınız.
- Gölge oyununun Türkiye’ye gelişi nasıl olmuştur? Araştırınız.
- Gölge oyunu tiplerini ve özelliklerini araştırınız.
- Ağ tabaka izlenimi nedir? Araştırınız.
- Camera Obscura’nın işleyiş sistemini öğreniniz.

Araştırma işlemleri için İnternet ortamı, fakültelerin sinema bölümlerini, kitabevlerini geziniz. Üniversitelerde bu konularla ilgili tez hazırlayan, çalışma yapan kişilerden ön bilgi edininiz.

1. SİNEMADAN ÖNCE DÜNYA

1.1. Dünyada Gölge Oyunu

Gölge oyununun nereden çıkmış olabileceği konusunda iki ana görüş vardır. İlk görüşe göre gölge oyunu Asya’dan çıkıp Batı’ya doğru yönelmiş ve yayılmıştır. İkinci görüşe göre ise Batı’dan Doğu’ya geçmiştir. Asya’nın çok zengin bir gölge oyunu geleneği olduğuna göre ister Hindistan’dan, ister Cava’dan, isterse Çin’den çıkmış olsun, gölge oyununun Asya’dan Batı’ya yayıldığı görüşü daha güçlüdür.

İslam ülkelerinde görülen gölge oyununun Cava’dan gelebileceği görüşü kabul edilebilir. Şöyle ki 1300 ile 1750 yılları arasında, Malaya ve Bali dışında Endonezya İslamlığı kabul etmişti. Bundan önce de Arap gezginlerinin Kızıldeniz, Çin kıyılarında dolaştıklarını ve Güneydoğu Asya kıyılarında da küçük yerleşmeler olduğunu biliyoruz.

VII. ve X. yüzyıllarda Arap tacir ve gezginler, buraların yerlilerine İslam’ı kabul ettirmişlerdir. İslamiyet daha çok Hintliler yoluyla gelmiştir. İslam etkisinden önce Arapların bu bölge ile tanışıklığı bulunduğu göre, muhtemelen Araplar, Cava gölge oyununu da öğrenmişlerdir.

Doğu ülkelerine özgü bir sanat olduğu anlaşılan gölge oyununun ilk defa Çin'de çıktığı söylenir. Rivayete göre, İmparator Wu (M.Ö 140–87) çok sevdiği karısının ölümü üzerine derin bir üzüntüye kapılır; Şav-Wöng adlı bir Çinli, imparatorun üzüntüsünü hafifletmek için, ölen kadının hayalini bir perde arkasından gösterebileceğini söyler; sarayın bir odasına gerdiği bir perdenin üzerine karısına benzeyen bir kadının gölgesini düşürür ve bu gölgeyi ölen kadının hayali olarak imparatora sunar (M.Ö 121).

Bazı tarihçilerse gölge oyununun, IV. Yüzyılda Hindistan'dan çıktığı ve V. yüzyılda Cava'ya geçtiğini söyler. Cava'da "Wayang" adı verilen ve gerek şekilleri, gerek konuları bugüne değin korunan bu oyunlarda Hint efsanelerinin etkisi açıkça görülmektedir. Cava edebiyatında, evren bir Wang sahnesine, insanlar ve doğa da Wayang tasvirlerine benzetilmiştir.

İslam dünyasında bu oyuna "hayâl-i zıll" (gölge hayali), "zıll-i hayal" (hayal gölgesi), "hayal-i sitare" (perde hayal) vb. adlar verilmiştir. İslam dünyasında çeşitli düşünür ve tasavvufçuların eserlerinde hayal sahnesi evrene, insanlar ve tüm varlıklar, perdedeki geçici hayallere benzetilmiş, oyundaki hayaller nasıl perde arkasındaki görülmeyen bir sanatçı tarafından oynatılıyorsa, evrendeki varlıkların da görünmeyen bir yaratıcı tarafından hareket ettirildiği anlatılmıştır.

İbni Batuta 1345'te Cava'ya uğramış ve Cava gölge oyununu birçok bakımlardan Arap ve Türk gölge oyununa benzetmiştir. Her ikisinde de beyaz bir perde vardır, oynatanla perde arasına yağ kandili konulur. Görüntüler deridedir; Cava kuklasında, kuklalara destek olarak muz dallarından "Gedeborg pisang", bizdeki "hayal ağacı" denen çatal desteklere benzer; tıpkı Karagöz'deki göstermelikler gibi perdenin ortasına yaprak biçiminde bir görüntü konulur. Bunun adı "Gunungan"dır; bu toprak, deniz, hayvan gibi evreni canlandırır. Oyundaki görevi bakımından da bizim göstermeliklere benzer. Her iki gölge oyununda da müzik vardır ve görüntüler yandandır.

Ayrıca elimizdeki kaynaklardan Mısır'da XI. XII. ve XII. yüzyıllarda gölge oyunu bulunduğunu biliyoruz. Bunlardan birisinin adı "Tayf-ül-hayaldır". Başlı tıpkı Karagöz'de olduğu gibi şarkı, seyircilere teşekkür, Tanrı'ya yakarış ve hükümdar için dua bölümlerini içine alır. Oyunun konusu Şinasi'nin "Şair Evlenmesi"ni çağrıştırdığı gibi, Karagöz dağarcığının çok tanınmış oyunlarından "Büyük Evlenme"ye de yakınlığı vardır. Oyunun başkişileri Garib ile Acib'dir. Garib kurnaz, yoksul; Acib ise Allah'a şarabı yarattığı için dua eden, dilencileri isteklendiren bir sözendir. Bunlar tıpkı Karagöz ve Hacivat gibi karşıt kişilerdir.

Mısır gölge oyununda belirli kalıplaşmış kişilere, tiplere pek rastlanmaz. Nitekim XVI. yüzyılda Karagöz ve Hacivat'ın adını duymayız. Böylece, Mısır'dan alınmış olan bu yeni oyuna zamanla Türk yaratıcılığı katılmış; çok renkli, hareketli, özgün bir biçim verilmiş, kesin biçimini aldıktan sonra da Osmanlı İmparatorluğu'nun etki alanı ve çevresinde yayılmıştır. Böylece "Gölge Oyunu" Mısır'a yani geldiği yere bu yeni ve gelişmiş biçimiyle dönüp yerleşmiştir. Birçok gezgin, XIX yüzyılda Mısır'daki gölge oyununu anlatırken, bunun Karagöz olduğunu, Mısır'a Türkler tarafından sokulduğunu ve çoğunlukla Türkçe oynatıldığını belirtmişlerdir.

Gölge oyununu en geniş ve ayrıntılı bir biçimde anlatan belgelerden biri 1582 şenliğini anlatan “Surname-i hümayun”dur. Bu eserin birçok yerinde "hayalbazan" deyimini geçer. Bu deyim, belki kukla, belki de bir başka oyunun adıydı. Profesör Jakob bu kaynağı bilmemekle birlikte aynı şenliğin görgü tanıklarından bir yabancıнын anlatımlarına yer vermiştir. “Biri altı tekerlek üzerinde tahtadan bir küçük baraka veya sahneyi ortaya getirdi. Bunun önünde keten bezinden bir perde, içinde ise birkaç ışık vardı, birisi görüntüleri ışıklarla perdeye yansıtarak bunları oynatıyordu. Bunlardan başka, iki kişi parmaklarıyla dilsiz gibi işaretleşip konuşuyorlar, buna yakın şeyler yapıyorlardı. Biri kovalıyor ve koşuyordu vb. Bunların tümünü seyretmek, bu görüntüleri oraya buraya çeken ipler gözükmese, çok hoş gidecekti.” diyerek anlatmıştır. Metinden anladığımız, görüntülerin iple oynatıldığı şeklindedir.

1.2. Türkiye’de Gölge Oyunu ve Halk Tiyatrosu

Türkler’de tiyatro sanatının başlangıcı, Orta Asya’da yaşadıkları dönemlerin birtakım törenleri ile ilkel taklit gösterilerine kadar uzanmaktadır. Ancak bu sanatın gelişmesi Türklerin Anadolu’ya gelmeleri özellikle de 1453’de İstanbul’u fethetmeleri ve burayı başkent yapmaları ile daha da hızlanmıştır. Bu dönemden sonraki Türk tiyatrosu geleneksel tiyatro ve batı etkisi altında gelişen tiyatro olarak incelenmektedir.

Geleneksel tiyatro başlığı altında seyirlik köy oyunları, kukla, meddah, Karagöz ve ortaoyunu gibi gösteri türleri incelenir. Şarkı dans ve söz oyunlarına dayanan geleneksel tiyatro, yazılı bir metne dayanmaz. Güldürü ögesi ön plandadır. Türk köylüsünün geleneğini devam ettirdiği seyirlik köy oyunlarının başlıcaları şunlardır: Ölüp dirilme, kız kaçırma, esnaf oyunları, hayvan benzetmeleri, şakalar, efsane ve masallardan oyunlar (Keloğlan, Köroğlu vb.)

Kukla ise Türklerin Anadolu’ya geldiklerinde birlikte getirdikleri bir gösteri sanatıdır. İstanbul’da Osmanlı döneminde el kuklası, ipli kukla, sopalı kukla, yer kuklası vs. gibi değişik türde kukla gösterileri 19. yüzyıla kadar geliştirilerek sürdürülmüştür. Kukla sanatı, belki ondan da eski bir gösteri türü olan meddahlık ve İstanbul’a 16. yüzyılda geldiği sanılan Karagöz kadar yaygın olmamıştır.

Meddahlık bir konuyu oynayarak anlatma sanatıdır. Diğer gösteri türlerinde güldürüye ağırlık verilmesine karşın meddahlıkta acıklı, duygusal, dinî ve kahramanlıkla ilgili konulara yer veriliyordu. Aynı zamanda “kıssahan” diye anılan meddahlar sarayda olduğu gibi halk arasında da büyük ilgi görmüş, özellikle kahvehanelerde İstanbulluların eğlence gereksinimini yüzyıllar boyunca karşılamıştır.

Türklerin toplumsal hayatında önemli bir yeri olan bir başka geleneksel gösteri türü de bir çeşit gölge oyunu olan Karagöz’dür. Gölge oyununun kökeni konusunda değişik görüşler ileri sürülmektedir.

Gölge oyununun Türkiye’ye XVI. yüzyıldan çok önce Orta Asya’dan İran yoluyla geldiği söylenir. Bazı araştırmacılar da Evliya Çelebi’nin yazdıklarından yola çıkarak Selçuklu dönemine kadar iner.

Bir görüşe göre de gölge oyununun XVI. yüzyılda Mısır'dan gelmiş olduğudur. Örneğin, Sultan Melikü'n Nasirüddin Muhammed'in gölge oyuncusu Ebul-Şer'in gösterisiyle eğlendiği belirtilmektedir.

1571'de Mısır'ı ele geçiren Yavuz Sultan Selim, Memluk Sultanı II. Tumanbay'ı 15 Nisan 1517'de astırmıştır. Nil üzerinde, Roda Adası'ndaki sarayda bir gölge oyuncusu, Tumanbay'ın, Züveyle kapısında asılışını ve ipin iki kez kopuşunu canlandırmış, sultan bu gösteriyi çok beğenmiş, oyuncuya 80 altın ve işlemeli kaftan armağan ettikten sonra İstanbul'a dönerken "sen de bizimle gel, bu oyunu oğlum da görsün, eğlensin." demiştir.

VII. yüzyılda, Evliya Çelebi gölge oyunu üzerine kesin bilgi verdiği gibi, Türkiye'ye gelen gezginler de Karagöz oyununu anlatmaktadırlar. İtalyan bir gezgin, Ramazan'da kahvelerde, çeşitli soytarı ve oyuncuların yanısıra, geriden aydınlatılmış bir perde veya boyanmış bir kâğıt üzerinde gölgelerin oynatıldığını, bunların kendi ülkesi İtalya'dakilerden değişik olarak sözlü olduklarını, oynatıcının sesini değiştirerek çeşitli dilleri ve ağızları taklit ettiğini, kadın-erkek ilişkilerinin büyük bir açık seçiklikle gösterildiğini, bu konuların böyle bir dini bayramda ve genel yerler için aşırı utanmasız olduğunu belirtir.

Bu yüzyılda Evliya Çelebi'nin kitabında ilk kez Karagöz ve Hacivat'ın adları anıldığı gibi, oyun konuları, oyunun özellikleri, perde gazelleri, çağın ünlü oyuncularını üzerine bilgiler de veriliyor.

Karagöz ve arkadaşı Hacivat'ın yaşamış gerçek kişiler olup olmadığı, tartışma konusudur. Gölge oyununun bu iki kahramanı halkın gönlünde yüzyıllarca öyle yerleşmişlerdir ki, halk onları gerçekten yaşamış kişiler olarak görmek istemiştir. Bu bakımdan bir takım söylentilerde onların gerçekten yaşadıkları ileri sürülmüştür.

Bu söylentilerden birine göre, hükümdar Sultan Orhan (1239–1254) devrinde Bursa'da bir cami yapımında Karagöz demirci, Hacivat da duvarcı olarak çalışıyormuş. İkisi arasında her gün sürüp giden nükteli konuşmaları dinlemek isteyen işçiler, işlerini güçlerini bırakıp onların çevresinde toplanır, bu yüzden de yapım işleri ilerlemezmiş. Bunu öğrenen Sultan Orhan, Karagöz ile Hacivat'ı öldürmüşse de, bir süre sonra vicdan acısı çekmeye başlamış; padişahın acısını dindirmek isteyen Şeyh Küşteri bir perde kurdurmuş, Hacivat'la Karagöz'ün deriden yapılmış tasvirlerini perde arkasında oynatıp onların şakalarını tekrarlayarak padişahı avutmuş. (Çin söylentisinde, ölen karısına üzülen imparator Wu'yu avutmak için perde arkasından bir kadın geçirme olayı ile bu Türk söylentisi arasındaki benzerlik, ayrıca dikkate değer.)

İkinci söylenti Evliya Çelebi'de buluyoruz: Ona göre, Efelioğlu Hacı Eyvad, Selçuklular çağında Mekke'den Bursa'ya gidip gelen Yorkça Halil diye tanınmış biridir. Bu yolculuklardan birinde kendisini eşkiyalar öldürmüştür. Karagöz ise İstanbul Tekfur Konstantin'in seyisi olup Edirne dolaylarında Kırk Kilise'den Kıpti Sofyozlu Bali Çelebi'ydi, yılda bir kez Tekfur, kendisini Alâeddin Selçuki'ye gönderdiğinde Hacivat ile buluşup konuşurlardı; "Hayal-ı zıll" sanatçıları onların söyleşmelerini gölge oyunu olarak oynatırlardı.

Günümüze dek Karagöz'ün gerçek veya hayal ürünü birkişi olup olmadığına dair basında uzunca tartışmalar olmuştur.

Resim 1.1: Karagöz-Hacivat

Karagöz, meddahlık gibi bir kişinin yaratıcılığına dayanan bir gösteri türüdür. Hayalî ya da hayalbaz denilen Karagözcü'nün bir de yordakçı adı verilen yardımcısı vardır. Karagöz oyunlarının konuları çoğunlukla, gerçek hayattan alınmış sahnelerden oluşur; Mahalle yaşayışı, esnaf ve evlenme törenleri, toplumsal ve siyasal taşlamaya elverişli olaylar gibi. Bunun dışında Ferhat ile Şirin, Tahir ile Zühre, Arzu ile Kamber gibi halk hikâyelerinden olağan dışı öğelere yer veren masallardan da yararlanıldığı görülür.

Karagöz oyunu, ortalama 1x1.20 metre boyutlarında beyaz bir perde arkasından oynatılır. Yarı saydamlaştırılıp boyanmış 35-40 cm boyundaki tasvirler oynatıcının elindeki sopalara takılıp, perdeye geçirilerek konuşmalara göre hareket ettirilir. Tasvirler, tiplerin özelliklerine göre kol, bacak, baş diz gibi eklem yerleri oynatılarak yapılır ve perde arkada yakılan bir ışıkla aydınlatılır.

Karagöz'de kişilerin en büyük özelliği tip olmalarıdır. Bunlar değişmez, kalıplaşmış genellemelerdir. Her kişi belli davranışları sürekli yinelediği gibi birbirleriyle sürekli karşıtlıklar da yaratırlar. Bir kişinin tanımlanması ve belirtilmesi dört yoldan olur.

Kişilerin dış görünüşleri, fizik özellikleri çok önemlidir. Oyunlarda belli kişiler hep belirli biçimlerde giyinirler. Bu kılık, kuşam, kişinin geldiği yerin, toplumsal sınıfının, çıktığı yerin yöresel özelliklerini taşır, ayrıca o kişinin alışkanlıklarını, uğraşısını, özelliklerini de belirtir.

Her kişinin kendine özgü müziği, türküsü ve dansı vardır. Kişiler daha perdeye çıkarken çalınan ezgiden kimin geleceği anlaşılır. İmparatorluğu oluşturan çeşitli etnik gruplar arasındaki anlaşma güçlüğü ve bunun yarattığı gerilim de bir güldürme yöntemidir. Seslendirmelerin hepsini tek bir kişi, Karagözcü yapar. Otuz kırk kadar kişiyi konuşturan hep odur.

Kişileri bir de, başkalarının onlar için düşüncelerinden tanırız. Pişekâr, Kavuklu üzerine; Hacivat, Karagöz üzerine konuşur. Bu bilgi kimi kez bilerek ya da bilmeyerek yanlış olabilir, ama gene yanlış bilginin ışığında doğru bilgiyi başka yollardan öğreniriz.

Örnek: Karagöz oyunundan kısa bir giriş

KARAGÖZ:	(Def vuruşu ile gelir, öksürür.) Öhö öhhö öhö ühöö...
HACİVAT:	(Söylenir.) Hiç böyle öksürme de duymamıştım.
(Karagöze) Efendim hoş geldin!	
KARAGÖZ:	Ühö ühhü ühö höhhö...
HACİVAT:	Aman Karagözüm ne oldu, gıcık mı geldi?
KARAGÖZ:	Hayır, boğazıma kılçık gelmedi de burnuma balığın
kuyruğu battı.	
HACİVAT:	Efendim, perdeye gelir-gelmez sen yine ağzına geleni
söylemeye başladın!	
KARAGÖZ:	Ağzıma geleni söylemedim.
HACİVAT:	Pekâla, ne söyledin?...
KARAGÖZ:	Dilime geleni söyledim.
HACİVAT:	İkisi de aynı şey... Konuşurken biraz dikkatli ol!
KARAGÖZ:	Olur, dikkatli olurum! Artık ağzıma geleni de söylemem.
HACİVAT:	Aferin!...
KARAGÖZ:	O zaman daha iyi, her aklıma geleni söylerim.
HACİVAT:	Tüh Allah iyiliğini versin! Yine başladın!...
KARAGÖZ:	Neyi haşladım?...
.....	

Resim 1.2: Beberuhi

Karagöz oyunu, gazete, TV, radyo gibi iletişim araçlarının olmadığı zamanlarda toplumu hem eğlendirmiş hem de zaman zaman siyasal içeriğiyle kamuoyunu temsil ederek toplumun sesi olmuştur. Öyle ki, Osmanlı'nın son dönemlerinde Karagöz sanatçıları devlet ileri gelenlerinden bazılarının hırsızlığını, rüşvetçiliğini vs. perdede canlandırdıkları için bu taşlamalar çok keskin bulunmuş, oyunlar yasaklanmış, devlet ileri gelenlerinin perdeye yansıtılmaları ağır cezalara bağlanmıştır.

Geleneksel Türk gölge oyunu Karagöz, doğaçlama özelliği dolayısıyla tam anlamıyla açık tarz bir gösteri sanatıdır. Batı tiyatrosu ise kapalı tarzdır; batı tiyatrosunda oyun yazıldıktan sonra başka bir şey eklenmez. Karagöz sanatımız ise açık tarz olması dolayısıyla her tür konunun işlenmesine müsaittir.

Karagöz oyununun asıl tipleri Karagöz ile Hacivat'tır. En çok perdede gözükeni ise Karagöz'dür. Diğer tipler genellikle Karagöz'le bazen de Hacivat'la konuşmak için perdeye gelir ve çoğunlukla konuşmaları bittikten sonra bir daha görünmezler; mesleklerine göre, Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli bölgelerini; giyimleri ve İstanbul ağzından farklı konuşmalarıyla temsil ederler. Rum, Ermeni Yahudi gibi azınlıklarla Frenk gibi tipler de oyunlarda yer alır. Bunların dışında birçok oyunun sonunda ortaya çıkan sarhoş, Tuzsuz Deli Bekir, Bekri Mustafa, Matiz, Efe gibi adlarla Tiryaki, Beberuhi, Kekeme, Deli, Aptal gibi hastalıklı tipler hemen her oyunda vardır. Kadın tipler, Zenne, Köçek ve Arap bacıdır.

Resim 1.3: Karagöz oyunu tiplerinden Tiryaki, Arap ve Zenne

Resim 1.4: Acem

Resim 1.5: Çelebi

Resim 1.6: Tuzsuz Deli Bekir

Karagöz oyunu mukaddime (giriş), muhavere (karşılıklı konuşma), fasıl ve bitiş olarak dört bölümden oluşur.

Karagöz tiyatrosu, sinema gibi modern gösteri sanatlarının bulunmadığı bir ortamda kukla, meddah, ortaoyunu gibi geleneksel gösteri sanatlarıyla toplumda etkili olmuş ancak, oyun konularının sınırlılığı, tekniğin yetersizliği gibi sebeplerle çağdaş gösteri sanatlarıyla baş edememiştir.

Geleneksel Türk tiyatrosunun birçok bakımdan Karagöz'e benzeyen ama canlı oyuncularla oynanan bir türü de orta oyundur. 16.ve 17. yüzyıllardaki kol oyunu, meydan oyunu ve zuhuri gibi oyuncu kolları gelişerek 19. yüzyılda orta oyunu adını almıştır.

Karagöz ve orta oyununda yazılı bir oyun metni yoktur. Ama çizgileri bilinen bir konu ele alınarak oyuncuların doğaçlama yani tuluat yoluyla geliştirdikleri olaylar dizisi, gene Karagöz'dekine benzer konular ve oyun kişileriyle sahneye getirilir. Oyun yeri seyircilerin çevrelediği hemen hemen boş bir alandır. 15x25 metrelik yuvarlakça bir alanın çevresinde erkek seyircilerle kadın seyirciler ayrı ayrı yerlerde otururlar.

Resim 1.7: Orta oyunu tiplerini Kavuklu (solda) ile Pişekâr

1.3. Sinemayı Hazırlayan İcat ve Keşifler

1.3.1. Ağ Tabaka İzleniminin Keşfi

Gözün dış kısmı, yani mercek kısmı bir anlamda fotoğraf makinesinin merceği gibi düşünülebilir. Baktığımız cisimlerden yansıyan ışınlar, önce gözün önündeki saydam tabaka (kornea) ve içindeki mercek (lens) tarafından kırılarak gözün en arkasında yer alan ve sinir liflerinden oluşan 'retina' tabakası üzerine odaklanır. Retinada oluşan cismin görüntüsü optik sinir vasıtasıyla beyindeki görme merkezine taşınır ve görme oluşur

Sinemanın temelinde yatan yanılsama; beynin, gözün ağ tabakası üzerine düşen görüntüyü, kaybolmasından sonra da kısa bir süre algılamayı sürdürmesi ve ardışık ağ tabaka görüntülerini, hareket eder biçimde algılaması olgularına dayanır. Bu yüzden insan gözü, bir perde üzerinde belirli bir hızla (genellikle sessiz sinemada saniyede 16, sesli sinemada saniyede 24 kare) ard arda yansıtılan film karelerindeki görüntüleri kesintisiz bir hareket içinde görür.

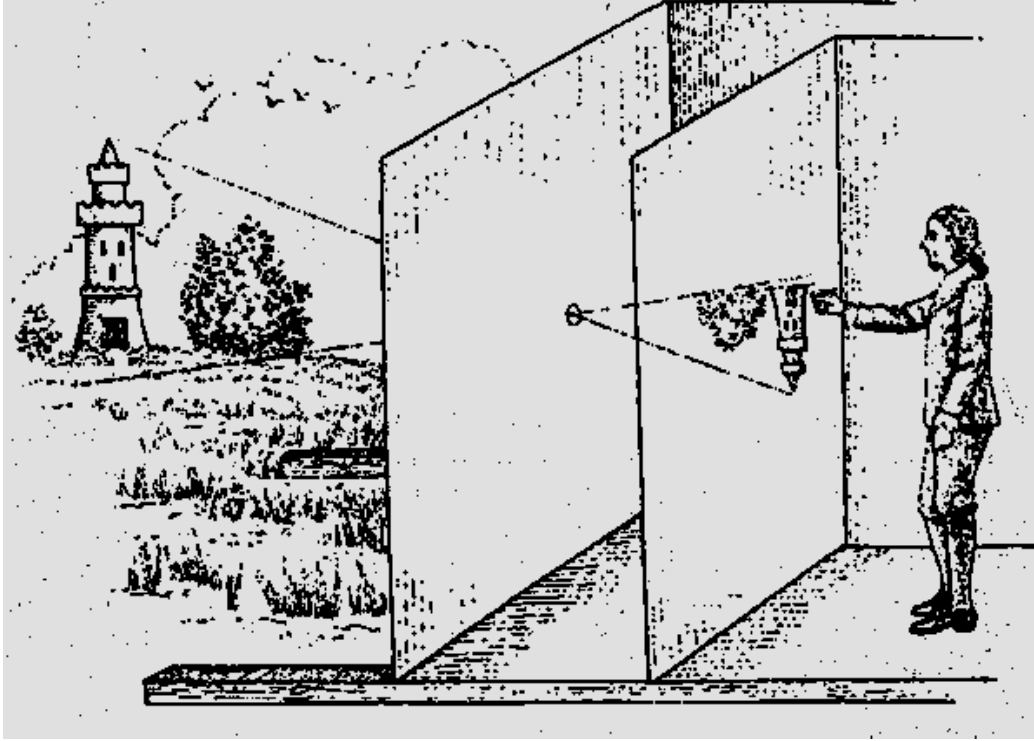
Gözün sinemaya temel oluşturan bu özelliği fotoğrafın bulunmasından çok önce biliniyordu, örneğin her sayfasına bir resim çizilmiş kitapların hızla çevrilmesiyle hareket izlenimi yaratılabiliyordu.

Sinema sanatını oluşturan en büyük etken, insan gözündeki retina tabakasının saniyede 10'dan fazla resmin ardarda gösterildiğinde hareket ediyor izlenimini yaratmasıdır. Bilimsel adı "Ağ Tabaka İzlenimi" olan insan gözünün bu kusuru sinemayı doğurmuştur.

Sanatın doğuşundan bu yana insanoğlu, algıladığı dış dünyanın görüntülerini resim ve heykel yoluyla saptamaya ve kalıcılaştırmaya çalışmıştır

1.3.2. Camera Obscura'nın İcadı

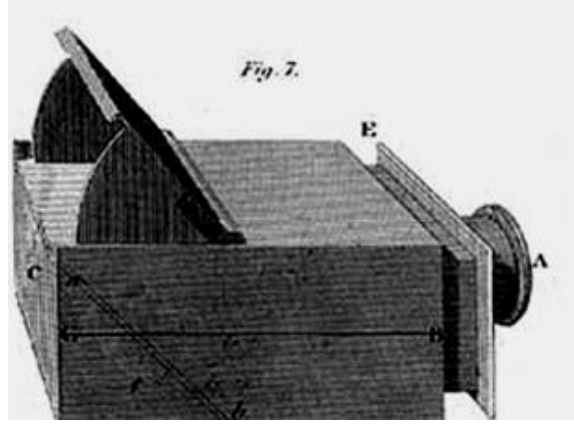
Camera Obscura fotoğraf makinalarının atasıdır. En basit şekliyle bir duvarında küçük bir delik bulunan karartılmış bir odadır. Bu delikten geçen ışık karşı duvarda, dışarıdaki görüntünün baş aşağı gelmiş biçimini oluşturmaktadır. Bu olaya ilk kez M.Ö. 4. yüzyılda Aristo tarafından değinilmiş, daha sonra geliştirilerek resim yapımında kullanılmıştır.

Resim 1.8: Camera Obscura'nın çizimi

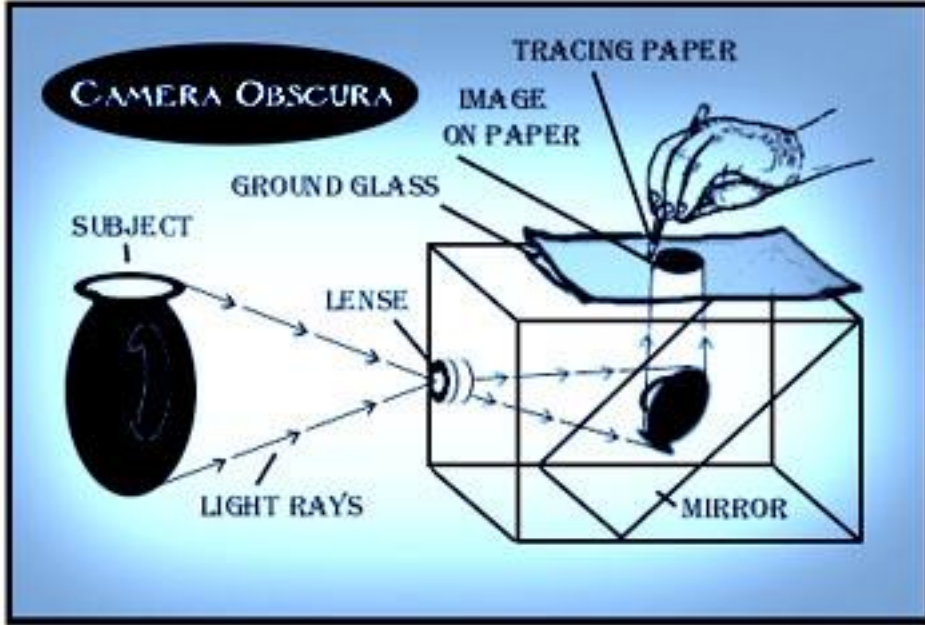
Gerek teknik, gerekse tanımı çok basittir: Karanlık oda (kutu fotoğrafı), objektifsiz fotoğraftır. Bilinen fotoğraf makinelerindeki objektiflerin yerini, 0,25-1 mm çapındaki bir delik alır. Işık bu delikten geçer ve karanlık ortam sağlayan kameranın içinde bulunan ışığa duyarlı yüzey üzerinde bir görüntü oluşturur.

Bu teknik için kullanılan kameralar küçük ya da büyük olabilir. Deniz kabuklarından, şekerleme, kola hatta kibrit kutularından ya da eski buzdolabı, karavan gibi iri hacimli nesnelere ya da ışık geçirmezliği sağlanmış bir odadan kamera olarak yararlanmak mümkündür. Basit bir ilke olarak, ışık geçirmeyen her kapalı ortam, bir iğne deliğinden sızan ışıkla camera obscura'ya dönüştürülebilir.

Resim 1.9 : Karanlık kutu

16 yy'da bu araçlara da dışbükey mercekler yerleştirilmiştir. Kamera Obscura'ya ışığa karşı duyarlı bir malzeme yerleştirilmesini ilk düşünen kişi 1800'lerde Thomas Wedgwood olmuş, daha sonraları Fransız Niepce bunu gerçekleştirmiş ve ilk "fotografı" 1826'da çekmeyi başarmıştır

Şekil 1.1: Camera Obscura

1.3.3 Fotoğraf Filminin İcadı

Fotoğraf makinesinin icat edilmesi, optik ile kimyanın bileşimi sonucunda gerçekleştirildi. Güneşin görüntüsünün bir perdeye düşen izdüşümü Arap gökbilimciler tarafından onlardan önce de Çinliler tarafından incelenmiştir.

16. yüzyılda İtalyan ressamaları düzgün çizim yapmalarına yardım eden mercekler ve Camera Obscura (karanlık kutu) gibi araçlar kullanıyordu.

Fotoğrafın icadı, Camera Obscura içerisinde ışığa duyarlı kimyasalların ışığı kaydetmeye uygun olduğunun anlaşıldığı zamana dayanır. İlk olarak uzunca bir süre fotoğraf filimlerinde taban olarak cam kullanılmıştır.

1870'li yılların ortalarına doğru gümüş bileşiklerinin jelatin taban üzerinde kullanımıyla, cam negatiflerde olan problemlerin çoğu çözüldü.

1879'da Amerika'da George Eastman, taban olarak cam yerine selüloit (selüloz nitrat) bir taban kullandı. Böylece rulo hâlindeki filmi makineye takma imkânı buldu. Günümüzde yanan bir madde olan selüloit yerine yanmayan bir madde olan selüloz asetat ve bazı durumlarda ise plastik kullanılmaktadır.

Filmler, görüntüyü sağlamak için ışığa duyarlı hâle getirilmiş malzemelerdir. Bu malzemeler objektiften geçen görüntünün kalıcılığını sağlamak amacıyla saydam bir taşıyıcı üzerine sürülmüş ışığa karşı duyarlı (jelatin içerisine emdirilmiş gümüş bileşiklerinden) maddeden oluşur.

Filme ulaşan ışığın taşıdığı enerji, gümüş bromür (AgBr), gümüş klorür (AgCl), gümüş iyodür (AgI) tuzlarına aktarılır. Böylece ışık düşen bölgelerdeki gümüş-tuzu molekülleri arasındaki bağlar koparken, ışık görmemiş bölgelerdeki bileşikler aynen kalır. Bu aşamada duyarkatta oluşan gözle görülmeyen bir tür elektrokimyasal görüntüye hayalî görüntü adı verilir. Bu hayalî görüntü daha sonra geliştirici (geliştirme banyosu) aracılığı ile görünen görüntü hâline dönüşür.

1.4. Diğer İcat ve Keşifler

İlk ortaya çıktığında, içinde bulunulan çağa adını verebilecek kadar büyük değerde bir icat olan ve Latince hareket anlamına gelen "kinema" sözcüğünden türeyen sinemanın mucidinin kim olduğu çok tartışılan bir konudur. Her ne kadar sinemanın doğuşu Lumiere Kardeşler'e atfedilse de sinema, birçok çalışmaların sonucu meydana gelen çeşitli alanlardaki değişik buluşların toplamıdır denilebilir.

Sinematograf icat edilinceye kadar bu alanda yapılmış olan birçok araştırma ve buluşlar ancak meraklı birer fizik denemesiydi; yapılan aletler de birtakım oyuncaklardan başka birşey değildi ve şunu belirtelim ki, başlangıçtaki bu araştırmalar sinematograf yapılmasını hedeflememişti.

Hareket hâlindeki objelerin optik görünüşünün bilimsel araştırması, İngiltere'de Peter Mark Roget'in 1824'te Kraliyet Ailesi'ne sunduğu bir inceleme ile başlar. "Hareket Eden Cisimlere Nazaran Görme Kuvvetinin Devamı" başlıklı bu inceleme birçok araştırma ve icatların ortaya çıkmasını sağlar.

Bunlardan en önemlileri, birbirinden ayrı olarak hareketin aşamalarını tesbit eden ve resimlerin seri hâlinde görülmesini sağlayan bir aygıttır (1826). "Phenakistoscope" adlı bu aygıtta, bir disk üzerindeki özel deliklere para ile yerleştirilen resimler, bu diski çeviren şaltın eksenine monte edilen başka bir diskte oluşturulan deliklerden seyrediliyordu. O zaman henüz fotoğraf icad edilmediğinden, bu iş için ancak el ile çizilen resimler kullanılmaktaydı. Fotoğraf daha önceden icad edilmiş olsa bile henüz yaygınlaşmamıştı ve çekilen fotoğraflar bu aygıtta kullanılmaya pek elverişli değildi.

Emile Reynaud adındaki Fransız bilim adamı, bunu biraz daha geliştirerek "praksinoskop" adını verdiği aygıtı icat etti (1877). Bu aygıtta, ortadaki silindirde bulunan

yanıkların yerini küçük aynalar almıştı. Resimler dış silindirde aynalara karşı yerleştiriliyor ve cihaz çalıştırıldığı zaman şekiller bir aynadan diğerine akıyormuş gibi görünüyordu. Reynaud, bu aygıt üzerinde çalışmaya devam etti ve 1892'de "Theatre Optique" (Optik Tiyatro) adını verdiği bir salon açtı. Burada kendi çizdiği resimlerin yüzlercesini birleştirerek 15–20 dakika uzunluğunda konulu filmleri halka sunmaya başladı. Bu gösteriler sinematografin yayılmaya başladığı 1900'lü yıllara kadar devam etti.

Bununla birlikte, Avrupa'nın birçok yerinde "görüntü" sanayisi üzerine çalışmalar devam ediyordu. Thomas Alva Edison fonograf üzerindeki çalışmaları bitmek üzereyken, fonografin kulak için yaptığını göz için yapmayı düşündü. Edison, önce bir silindirin üzerine bir sıra küçük resimler dizdi. Silindir döndürülürken, makinenin bir yanına konmuş olan bir büyüteçten bu resimlere bakılıyordu. Fakat o dönemde kullanılan fotoğraf filmlerinin yapısal özelliklerinden dolayı bu çalışma tam anlamıyla başarılı olmadı (1887). Edison araştırmalarına devam ettiği sırada, George Eastman mitoselüz esasına dayanan fotoğraf camları yerine, selüloit kayıt ortamlı esnek fotoğraf filmleri yapmayı başardı (1889). Eastman'ın bu buluşu, sinema tarihi açısından çok önemliydi çünkü bu filmler olmadan sinemanın ortaya çıkması düşünülemezdi. Edison bu filmlerden yararlanarak, önce seri fotoğraflar çeken "kinetograph" adında bir alıcı makine; sonra da çekilen seri hâlindeki fotoğrafları göstermek için "kinetoscope" adı verdiği başka bir aygıt yaptı (1890).

Resim 1.10: Kinetoskop (kinotoscope)

Kinetoskopi basit bir şekilde tanımlamak gerekirse, bir yanında bir mercek bulunan bir kutu vardır. Bu kutunun içinde, merceğin önünden filmler geçirilir. Filmin arkasında da bir ışık yanar. İlk makineler saniyede 48 resim geçirirdi. Ancak, kinetoskop tam bir "gösterici" değildi. Yansıtılan resimler sadece bir seyircinin bakabildiği özel bir izleme aygıtından izlenebiliyordu.

Resim 1.11: İlk film kamerası

Edison'un çalışmalarının sonucunda elde ettiği en önemli başarısı, üzerine çok kısa aralıklarla fotoğraf çekilebilen bir fotoğraf filmi kullanmasıdır. Bunu başarabilmesinde en önemli pay sahibi de selüoit kayıt ortamlı fotoğraf filmlerini bulan George Eastman'dir. 1894 yılının Nisan ayında Broadway'de ilk defa bir kinetoskop salonu açıldı. Bir makinede sadece bir kişi film izleyebildiği için, bu salona yan yana birçok kinetoskop makineleri yerleştirildi ve para ile halka film gösterilmeye başlandı. Aynı yılın sonlarına doğru Edison'un yaptığı bu makineler satışa sunuldu ve birçok Avrupa ülkesine de ihraç edildi. Avrupa'da da benzer cihazlar üretildi.

1.5. Sinema ve Tiyatro

Sinema tarihini inceleyecek olursak, sinemanın edebiyat ve tiyatro dallarının mirasçısı olduğunu görürüz. Sinema, bir anlamda tiyatro kadar eski değil, genç bir sanattır. Çok kısa bir sürede de popüler hâle gelmiştir. Buna karşın tiyatro, toplumsal bir sanat olarak ayrıcalıklı bir kültürel azınlığa hitap etmektedir.

Sinemanın, tiyatronun alanına girmesi, sahip olduğu oluşumları iyi kullanabilmesindedir. Tabii ki tiyatronun günümüzde de geçerliliğini inkâr edemeyiz ve sinemanın bu sanat dalına olan olumlu katkılarını da kabul etmek zorundayız.

Sinema daha geniş kitlelere ulaşma imkânına sahiptir. Bu açıdan bakıldığında, tiyatronun sinema karşısındaki dezavantajı, sinema kadar geniş kitlelere ulaşamamasıdır. Örneğin bir filmi, bir günde bin kişilik bir salonda beş kere göstermemiz beş bin kişinin seyrettiği anlamına gelir. Oysaki bir tiyatro salonunda böyle bir şansımız yok. Haftanın bir günü dışında, bir oyun her gün oynansa bile dört yüz kişilik bir salonda ancak iki bin kişiye ulaşabilmesi mümkün olur. Şunu belirtelim ki tiyatro izleyiciyle birebir, göz göze yapılan bir sanattır. Bu bakımdan etkileme gücü sinema ile karşılaştırılmaz. Böyle olunca da tiyatro etkisini sürdürmeye devam edecektir.

Görüntüden yararlanan sanat dallarının en eskisi olan tiyatronun sağlam bir geleneği vardır. Tiyatro, gece ateşin çevresinde otururken o gün yaptığı avlanmayı anlatmak ya da ertesi gün çıkacağı avın bereketli geçmesini sağlamak amacıyla kalkıp avlayacağı hayvanları taklit eden, ilkel insanın davranışıyla başlamış sayılır.

Tiyatroda dramatik yapı oluşturulurken, gerçek yaşantının bütünü değil, seçilmiş gerçeklerin seçilmiş durumların bir araya getirilmesi zorunluluğu vardır. Bu durum, tiyatro geleneğinin esasıdır. Seçilmiş durumların bir araya gelmesi sonucu bir bütün ortaya çıkar. Bu bütüne varmada seyircinin hayal gücüne geniş yer ayrılır. Tiyatrodan sinemaya geçiş, fiziksel gerçeklikten soyutlamaya geçiştir.

Tiyatroda seyirci ile oyuncu arasında psikolojik bir bağ vardır. Sinemada bu psikolojik bağ bir dereceye kadar kaybolmaktadır. Ancak sinemada birden çok kamera ve filmsel anlatımın yardımıyla izleyici olayları değişik açıdan izleyebilir. Sinemada değişik çekim ölçekleri kullanma yöntemiyle olayların ayrıntılarını göstermek mümkün olmaktadır. Tiyatroda olaylar hep geniş açıdan ve belirli bir tek bakış noktasından izlenir.

Sinemada zaman yer ve hareket bakımından rahat olan bir sanat dalıdır. Tiyatroda olayın geçtiği yer kolay değiştirilemez; olayların akışı ve hareket doğal bir sıra içinde ve gerçek zamanda oluşur.

UYGULAMA FAALİYETİ

İşlem Basamakları	Öneriler
<ul style="list-style-type: none">➤ Dünyada gölge oyununun doğuşunu inceleyiniz.➤ Türkiye’de gölge oyununun ve halk tiyatrosunun doğuşunu inceleyiniz.➤ Ağ tabaka izlenimini analiz ediniz.➤ Kamera Obscura’nın şeklini ve işleyiş sistemini analiz ediniz.➤ Fotoğraf filminin icadını araştırınız.➤ Sinema ve tiyatroyu karşılaştırınız.	<ul style="list-style-type: none">➤ Karagöz oyununun nasıl oynandığına dikkat ediniz.➤ Karagöz oyunundaki tiplerin özelliklerini tanıyınız.➤ Ağ tabaka izlenimi ile görüntünün nasıl oluştuğuna dikkat ediniz.➤ Fotoğraf filmlerini özelliklerine göre kullanınız.➤ Sinema ve tiyatroyu birbirinden ayıran özelliklere dikkat ediniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A- OBJEKTİF TESTLER (ÖLÇME SORULARI)

Aşağıdaki soruların cevaplarını doğru ve yanlış olarak belirtiniz.

- 1) Şarkı, dans ve söz oyunlarına dayanan geleneksel tiyatro yazılı bir metne dayanmaz.
- 2) Karagöz oyunlarının konuları çoğunlukla gerçek hayattan alınmış sahnelerden oluşur.
- 3) Karagöz doğaçlama özelliği olmayan bir gösteri sanatıdır.
- 4) Tiryaki, Beberuhi, Kekeme gibi tipler orta oyununda görülür.
- 5) Karagöz oyununun asıl tipleri Tuzsuz Deli Bekir ve Bekri Mustafa'dır.
- 6) Camera Obscura en basit şekliyle duvarında küçük bir delik bulunan karartılmış bir odadır.
- 7) Işık geçirmeyen her kapalı ortam, her iğne deliğinden sızan ışıkla Camera Obscura'ya dönüşebilir.
- 8) Emile Reynaud, seri hâlindeki fotoğrafı göstermek için kinetoscope adını verdiği bir aygıt yaptı.
- 9) 1814 yılının nisan ayında Broadway'de ilk defa bir kinetoskop salonu açıldı.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarı ile karşılaştırınız. Doğru cevap sayınızı belirleyerek kendinizi değerlendiriniz. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt yaşadığınız sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrar inceleyiniz

Tüm sorulara doğru cevap verdiyseniz diğer faaliyete geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-2

AMAÇ

Lumiere Kardeşler'in ilk sinema makinesinden itibaren sinemanın doğuşu, fotoğraf filminin gelişimi ve ilk filmlerin nasıl çekildiğini öğrenebileceksiniz.

ARAŞTIRMA

Bu faaliyet öncesinde yapmanız gereken öncelikli araştırmalar şunlar olmalıdır:

- Lumiere Kardeşler kimdir? Araştırınız.
- George Melies hakkında bilgi toplayınız.
- “Şarlo” tiplemesini ve özelliğini öğreniniz.

Tanıma işlemleri için İnternet ortamı ve iletişim fakültelerinin sinema bölümlerini ve sinema ile ilgili bilgileri bulabileceğiniz kitapçıkları gezmeniz gerekmektedir.

Bulduğunuz bilgileri arkadaş grubunuzla paylaşınız.

2. SİNEMANIN DOĞUŞU

2.1. Fransa'da Sinemanın Doğuşu

2.1.1 Sinemanın Babası: Lumiere Kardeşler

Resim 2.1: Lumiere Kardeşler

Amerika'da ve başka ülkelerde sinema üzerine araştırmalar ilerlerken, Fransa bu alanda öncü olarak ortaya çıkmaya hazırlanıyordu. XIX. yüzyılın ikinci yarısı boyunca yoğunlaşan çalışmaların meydana getirdiği birikimi iyi kullanan Louis ve Auguste Lumiere kardeşler, "cinematographe" (sinematograf) adını verdikleri ilk sinema makinesini tamamladılar ve 13 Şubat 1895'te Fransa için patentini aldılar.

Bugünkü sinema makinelerinin ilk örneği sayılan Lumiere Kardeşler'in sinematografında, filmler makinenin merceğine dayalı bir izleme aygıtından değil, duvara gerilmiş beyaz bir perdede izleniyordu. Bu makinenin en önemli özelliği, üzerine fotoğrafın çekildiği filmin objektifin arkasından sürekli olarak geçmesiydi. Objektifin önünden geçen bir görüntü, yerini kendini izleyen bir görüntüye bırakırken, "obtüratör" adındaki bir örtücü ışınların araya girmesini engelliyordu.

22 Mart 1895'de Paris'te, 10 Haziran'da da Lyon'da sinematograf makinesini halka gösterdiler. 28 Aralık 1895 tarihinde ise Paris'te "Grand Cafe" bodrumunda bulunan 120 kişilik bir salonda ilk sinema salonu açılarak, halka gösterim yapıldı. Ücretli bu gösteriyi 25 kişi izledi.

Resim 2.2: İlk gösterimler

İlk programda üç dakikadan fazla sürmeyen 10 film birden gösterilmişti. Özellikle, "Arrivee du Train en Gare de La Ciotat" (Trenin La Ciotat Garına Gelişi) filmi büyük ilgi görmüştü. Bu gösterilerde, üstlerine doğru gelen treni görünce izleyicilerin sandalyelerin altına saklanmaya çalıştıkları söylenir.

Resim 2.3: Sinematograf

Burada şunu belirtmekte fayda var ki bazı kaynaklarda, gösterinin yapıldığı yer olarak "Cafe de Paris" olduğu bilgisi vardır. Fakat, gerek sinema tarihi konusunda önemli bir eser olan, "Histoire du Cinema Mondial" (Dünya Sinema Tarihi) adlı eserden gerekse Louis Lumiere'nin makalesinden gösterinin Grand Cafe'de yapıldığını öğreniyoruz.

İlk filmler açık havada çekildi. Bu filmlerin ne senaryoları ne de yöneticileri vardı. Bunlar belgesel türde röportaj filmleri "Lumiere Fabrikasından Çıkan İşçiler", "Trenin Ciotat İstasyonu'na Girişi", "Bahçesini Sulayan Bahçıvan", "Deniz Kıyısında Bir Banyo Sahnesi" gibi belgeseller ile günlük hayattan sahneler saptayan filmler "Bebeğin Öğle Yemeği", "Piguet Partisi" vb. aktüalite filmleriydi.

Fransa'da ancak onun yanı sıra Almanya'da, İngiltere'de ve Amerika Birleşik Devletleri'nde sinema kısa sürede panayırların en çekici yanlarından biri oldu.

Bu gelişmelerden kısa bir süre sonra, film yapımcıları daha uzun metrajlı ve konulu filmler çevirmeye başladılar. J. Rector, Carson City'deki bir boks maçının 3.500 metrelik filmini çekti. Bu film, spora ve özellikle de boks'a düşkün olan Amerikan halkı tarafından büyük bir ilgiyle karşılandı. Ayrıca, Edison Şirketi'nin müdürlerinden olan Edwin S. Porter, sinema tarihinin önemli filmlerinden "The Great Train Robbery" (Büyük Tren Soygunu) filmini çevirdi. Bu film bugünkü anlamda sinemacılığın başlangıcı sayılır.

Diğer taraftan, Fransa'da maddi destek bulan Charles Pathe, 1900 yılında Vincennes'te bir film stüdyosu kurarak filmler çekmeye başladı. Pathe, adeta sinemanın her alanını tekeline almış gibiydi. Yönettiği şirket büyük miktarda paralar kazandı. Bu şirketin, dünyanın birçok başkentlerinde temsilcileri ve New York'ta da fabrikaları vardı. 1910'larda yaşanan bir gelişme de konulu filmlerin sayısının ve kalitesinin artmasıdır. "Queen Elizabeth" (Kraliçe Elizabeth) ve İtalyan yapımı "Que Vadis?" (Nereye? 1913) bu filmler arasında gösterilebilir. Ancak, bu dönemde çekilen filmlerden en çok ilgi göreni, Amerikan iç savaşını konu alan "The Birth of a Nation" (Bir Millet Doğuşu, 1914-1915) O dönemde David Griffith'e bir film için çok yüksek bir rakam olan 100 bin dolara mal olan "The Birth of a Nation", sonradan ona milyon dolarlar kazandırmıştı.

2.1.2. Öykülü Filmlerin Babası: George Melies

İllüzyonizme yönelen George Melies, Lumiere kardeşlerin geliştirdiği ticari geleneği olmayan sinemanın parlak geleceğini önceden gören tek kişi oldu.

1896'dan itibaren Montreuil'deki arazisinde yaptırdığı Star Film Stüdyosu'nda (Avrupa'da ilk film stüdyosu), film çekimlerine başladı. Bunlar kısa aktüalite filmlerinin dışında tiyatrodan esinlenerek gerçekleştirdiği kısa komik filmlerle, illüzyonizm ve el çabukluğu hünerlerini yansıtan filmlerdi.

Melies, Montreuil'deki stüdyosunda tiyatro sahnesi büyüklüğünde bir alana dekorlarını yerleştirerek, gerektiği zaman büyük ölçüde dekor kullanımını da yöntemleri arasına sokmuştur. Melies stüdyo dışında da çekimler yapmıştır.

Sinemada Lumiere'lerle başlayan ve Melies'le devam eden Fransa'nın üstünlüğü 1914'lere kadar sürdü. 1895-1915 arasında dönemine göre uzun sayılabilecek filmler çevirdi. En ünlü filmi "Aya Seyahat", fantastik sinemanın ilk örneklerindedir (1902).

Melies'in sinemada denediği yöntemleri altı başlık altında sayabiliriz.

➤ Gözden yitirme: Makinenin durdurulması ile oluşturulur.

İkâme: Bir kimse veya eşyanın bir başka kimse ya da bir başka eşyaya dönüşmesinden oluşur.

Maket kullanma: Gerçek boyutlarında verilemeyen eşyanın film hilesiyle büyük izlenimi verecek şekilde çevrimde kullanılmasından oluşur.

Üste bindirme: İki çekimin aynı pelikül üzerinde üstüste bindirilmesiyle sağlanır.

Çoklu çevirim: Aygıtın merceği kapatılarak, aynı kare içinde çeşitli çevrimlerin yer alması sağlanır.

Karartma: Mevcut görüntüyü silerek ya da belirsiz hâle getirerek yeni bir çekimle açılışı sağlamaktan oluşur.

Melies'in filmleri arasında, Christ Marchant Sur Les Eaux (Sular Üzerinde Yürüyen İsa), Cendrillon (Kül Kedisi), Barbebleu (Mavi Sakal), Les voyages de Gulliver (Gulliver'in Gezileri), Robinson Cruzoe, Le Barbier de Seville (Sevil Berberi) vb. sayılabilir.

Melies, "Çağlar Boyunca Uygarlıkta" Habil'le Kabil'den, yirminci yüzyılın başına kadar insanoğlunun hırslı tutumunu alaylı bir sinema diliyle vermiştir.

2.1.3. Canlandırma Sinemasının Babası: Emile Cohl

Canlandırma sineması dediğimizde, aklımıza animasyon (çizgi ve kukla filmleri) gelmektedir.

Çizgi film ya da canlandırma sineması dediğimiz yöntem, elle çizilerek yapılan resimlerin, canlandırma yöntemiyle hareketlendirilmesine dayanır.

Canlı resim sözcüğü "resim", "karikatür" anlamına gelen İngilizce "cartoon" teriminden türemiştir. Bu teknikle çevrilen filmler, daha önce film kuşağı üzerine birer fotoğraf gibi baskısı yapılan bir dizi resimle oluşur. Bu kuşak perdeye yansıtılınca üzerindeki resimler de canlanır, hareketlilik kazanır. Bu bakımdan çizgi film, hareket izlenimi veren, filme alınmış desenler dizisidir. Çizgi filmler, canlandırma sinemasının yalnızca bir dalıdır.

Çizgi film üretiminin temel ihtiyacı, resimlerin tek kare pozlanabilmesi ve saniyede 24 kare hızla yansıtılarak hareket izlenimi verebilecek araçların yapılmasıydı. Bu aşamadan sonra çizgi film bireysellikten çıkıp kitlesel izleyici topluluklarına yöneldi.

İlk çizgi filmlerin yapımı 1900'lü yıllarda başlamıştır. Bu yapımların öncüsü olarak kabul edeceğimiz Fransız sanatçı Emile Cohl, beyaz kâğıtların üzerine bir dizi siyah figür çizdi. Bu basit çöpten adamların kullanıldığı filmi, perdede negatif bir biçimde izleyiciye sundu. Siyah zemin üzerinde hareket eden beyaz figürler izleyicinin çok ilgisini çekti.

Cohl, tek resimli çevirim işlemini uygulayarak ilk canlı resim filmlerini gerçekleştirdi. Emile Cohl'nin 16 m'lik ilk filmi Fantasma Goriey'le (1908) gerçekleştirmek istediği şey, kahramanlara bağımsız bir hareket kazandırmaktı. Daha sonraları Pat Sullivan'ın yaratıcısı olduğu "Felix The Cat" ile çizgi film teknikleri hızlandı. Çizilen resimler beyaz arka plan üzerinde siyah çizgiler olarak filme alındı.

Yalın bir dekor ve çizgilerle yaratılan çizgi film tiplerinin çeşitli serüvenleri ilgi toplayarak, izleyiciler tarafından beğeni ile izlenen, güldürü ve eğlence olarak benimsenen, bir film türü hâline gelmiştir. Çizgi filmler zamanla o kadar çok beğeni kazanmıştır ki, sanatçı eliyle ortaya çıkarılan çizgi film kahramanı, daha sonra kalemden ayrılarak, kendine özgü bağımsız bir hayat kazanmıştır.

Genellikle hayvan tiplmesi olan çizgi film kahramanları, giderek yaşayan film yıldızları kadar ünlenmiştir.

Çizgi filmlerden bahsedince akla gelen önemli isimlerden biri Walt Disney'dir. Canlı resimlerle, canlı oyuncularını bir araya getiren "Alice in Cartoonland" (1924), serisiyle isim yapmış, bunu izleyerek 1926, 1927'de "Oswald the Lucky Rabbit" adlı film serisiyle ününü pekiştirmiştir. Ancak Walt Disney'e gerçek ününü kazandıran "Mickey Mouse" filmleridir.

Resim 2.4: Mickey Mouse

Walt Disney'in Mickey Fare filmlerinin dışında masalımsı öykülerden oluşan öteki filmleri arasında, "Üç Küçük Domuz" (1933), "Bremen Mızıkacıları" (1923), "Kırmızı Başlıklı Kız" (1923), "Devi Öldüren Jack" (1923), "Üç Küçük Ayı" (1923), "Tavşanla Kaplumbağa" (1934) sayılabilir.

1930'lar siyah-beyaz sessiz çizgilere, sesin ve rengin geldiği yıllardı. Walt Disney'in ilk uzun metrajlı çizgi filmi “Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler” (Snow White and The Seven Dwarfs), gösterime girince büyük bir başarı kazandı ve yavaş yavaş kurulan atölyeleriyle Walt Disney, çizgi film sektörünün tek devi oldu.

Disney'in Mickey'sinin tek rakibi ise ıspanakla pazularını şişiren Fleischer kardeşlerin “Popeye” (Temel Reis)'siydi.

Miki Fare'den sonra Saul Bass, Chuck Jones, Ben Hardaway, Peter Foldes, Jan Lenica, T. Avery, Ion Popesco-Gopo, Vatroslav Mimica ve Kuri Yoci gibi çağdaş çizgi film dünyasının pek çok ismi, Donald Duck'ı, Bugs Bunny'yi, Tweety ve Sylvester'ı, Tom ve Jerry'yi kazandırdılar.

1980'lerde bilgisayar teknolojisinin de kullanımıyla büyük gelişmelerin kaydedildiği bu alana her geçen gün yeni kahramanlar katılıyor.

Resim 2.19: Temel Reis

2.2. ABD’de Sinemanın Doğuşu

2.2.1. Thomas Edison

Amerika'da telefon, fonograf ve elektrik ampulünün geliştirilmesine katkıda bulunmuş olan Thomas Edison, William Dickson'ın da yardımıyla bir fonograf plağıyla eş zamanlı olarak film gösteren bir araç icat etmiştir. Edison bu araca “Kinetofonograf” adını vermişti. Bununla birlikte 1889'da ilkel bir kamera ve projeksiyon makinesi geliştirmiş ve fotoğraf filmlerinden yararlanarak, önce seri fotoğraflar çeken "kinetograph" adında bir alıcı makine; sonra da çekilen seri hâlindeki fotoğrafları göstermek için "kinetoscope" adı verdiği başka bir aygıt yapmıştır (1890).

Kinetoskopu basit bir şekilde tanımlamak gerekirse, bir yanında mercekle bulunan bir kutu vardır. Bu kutunun içinde, merceğin önünden filmler geçirilir. Filmin arkasında da bir ışık yanar. İlk makineler saniyede 48 resim geçirirdi. Ancak, kinetoskop tam bir "gösterici" değildi. Yansıtılan resimler sadece bir seyircinin bakabildiği özel bir izleme aygıtından izlenebiliyordu.

Bu ilerlemelerin ışığında gelişen sinema, Yeni Dünya Amerika’da büyük ilgi topluyordu. Gezici sinemaların yerini yerleşik sinemalara bıraktığı 1905’ten itibaren tüm büyük Amerikan kentlerinde binlerce sinema açıldı. Geleceğin dev şirketlerinden olan Paramount ve Fox’un ilk girişimleri başlarken, yapımcılarla dağıtımıcılar arasında mücadeleler, patent savaşları, çekişmeler sürdü gitti.

Sessiz sinema döneminde sinemaya silinmez damgasını vuran David Work Griffith’tir. 5 yıl içinde 456 kısa film yaptı. 1910’da California’ya geçerek Hollywood’un temellerini attı.

Sinemanın dil yapısıyla öykü anlatma kapasitesine yepyeni ufuklar açtı. Griffith’in 1915’te çevirdiği “Bir Milletın Doğuşu” adlı uzun film dev bir eserdir. Ancak “Hoşgörüsüzlük” adlı çılgın deneme ticari başarı getirmedir. Griffith’nin ortakları Thomas Ince ile Mack Sennett sessiz film dönemi boyunca ticari başarılı filmler çevirdiler.

Zamanla Amerika, Griffith ve Mack Sennett’in gözden düşüşü ile sarsılan üstünlüğünü korumak için yabancı sinemacıları çağırdı. Amerika o dönemde çevrilen değerli filmlerin çoğunu Avrupalılara borçludur. Yalnız iki alanda Amerika Avrupa’dan üstündü: belgeselde ve komedi filminde.

2.3. Diğer Ülkelerdeki İcatlar ve İlk Gösterimler

2.3.1. Almanya

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ve sessiz sinemanın klasik dönemi ya da altın çağı dediğimiz 1924- 1927 arasında Almanya’da “Dışavurumculuk” (Ekpresyonizm) akımının ilk önemli filminden birinin adını alan Caligari’cilik adı verilen ve sinemada ruh hastalarının, katillerin, çılgın bilim adamlarının öykülerinin özellikle uyarlandığı bir tür ortaya çıktı. Bu türde, dekorların deforme edilmiş şekilleri bir anlatım değeri kazanmakta, her şey katı ve özel bir mantık içinde yerini bulmaktaydı.

Alman dışavurumculuğu, dış dünya gerçeğinin değiştirilmesi şeklinde ortaya çıkar ve dış dünyayı yönetmenin gözüyle, onun gördüğü şekilde yansıtır.

Robert Wiene’nin “Dr. Caligari’nin Muayenehanesi” adlı eseri, bu dönemin baş eseridir. 1910’da empressionizm (izlenimcilik) ve natüralizme (doğacılık) bir tepki olarak ortaya çıkan ve dışavurumculuk adını alan bu öncü hareketin o güne kadar bütün sanat dallarında (musiki, edebiyat, resim, mimarlık) etkisi açık ve belirliydi. Savaş yenilgisini izleyen çalkantılı günlerde, dışavurumculuk Berlin sokaklarını, tiyatroları, kahvelerin dekorlarını, mağaza vitrinlerini adeta egemenliği altına almıştır.

Bu dönemde verilen eserler arasında Karl-Heinz Martin’in, “Şafaktan Geceyarısı”na, Paul Wegener’in, “Golem”i Fgritz Lang’ın, “Dr. Mabuse” vb. sayılabilir. Bu filmler bugün de sinemanın klasikleri arasında yer almaktadır.

Yine Fritz Lang’ın “Üç Işık”, Paul Leni’nin “Mumyalar Pavyonu”, Hans Kobe’nin “Yitik Ahlak”, Arthur Robison’un “Gölgeler” adlı eserleri önemlidir.

Zamanın geçmesiyle Alman sinemasında temalar ve temsil tarzları değişti. Bütün bu gelişmelere karşın uzun bir çöküş devresinin başlangıcı sayılan 1924 yılında bile kaliteli bazı filimler çevrildi. Dupont’tan “Çeşitlilikler” (1925), Pabst’tan Greta Grabo’nun başrolünü

oynadığı “Neşesiz Sokak” (1926), Fritz Lang’dan “Metropolis” (1926), devasa dekorların kullanıldığı bu şaheser Alman sessiz sinemasının sonunu haber verdi.

2.3.2.İngiltere

Sinemanın başlangıç yıllarından bu yana belgesel çalışmalara önem verilmiştir. Fransa’da Lumiere’ler, Pathe ve Gaumont kuruluşlarının ve İngiltere’de Charles Urban’ın dünyanın her yanına gönderdikleri film operatörleri, belge filmi çekip getiriyorlardı. Sonradan bu filmler Fransa ve İngiltere’de çoğaltılarak dünyanın her yanına dağıtılıyordu. “İngiliz Belgesel Okulu”nun kurucusu olan John Grierson bu konudaki görüşlerini “Documentary and Reality” adlı kitabında açıklamış ve 1927 yılında küçük bir grup oluşturarak bir film çevirmiştir. Grierson sonraları Posta İdaresi’nin bünyesindeki bir kuruluşun başına geçerek bir seri, öğretici film çevirmiştir.

Grierson, tüm hükümet kuruluşlarından bağımsız kendine ait bir film “Center” kurdu. Belgesel film alanında bir yenilik getirerek Protestan kökenli ve çağdaş İngiliz dünyasının endüstriyel mirasını vurgulayan filmler yaptı. Filmlerinde belgeselin estetikten çok sosyal misyonu bulunduğunu, asıl önemli işlevin de bu olduğunu vurguluyordu.

Grierson’un, büyük belgesel ustası Flaherty ile yaptığı çalışma sonucu ortaya çıkan “Aran Adası”nda, iki çocuklu bir ailenin doğa ile iç içe balıkçılık ve patates yetiştirerek ne güçlüklerle hayatlarını sürdürdüklerini şiirsel bir gerçeklikle anlatır.

2.4.Diğer Dünya Ülkeleri

Gittikçe uluslararası bir endüstriye dönüşen sinema bütün Avrupa ülkelerini sardı. Örneğin Danimarka’da, ülkenin tiyatro gelenekleriyle beslenen ve İskandinav ülkeleriyle Orta Avrupa’da kendisine pazar bulan sinema hızla ilerledi. Danimarka sineması az sayıda film yapan küçük şirketlerin bulunduğu Almanya’da pek rağbetmeyi.

İsveç’in en büyük firması Svenska film 1909’da Charles Magnussen tarafından kuruldu. Magnussen’in en büyük özelliği 1913’te çevrilen “İngeborg Holm”deki gibi, millî konulara yönelmesiydi. Yönetmenliği seçen iki eski oyuncu, Sjöström ve Stiller, 1912’de bir topluluk kurdular ve başarılı oldular.

Rusya’da ise, din adamlarınca yasaklanan ve hükümet tarafından kuşkuyla karşılanan sinema büyük zorluklarla karşılaştı. Çevrilen filmlerin bir kısmında Danimarka temaları ele alındı veya nihilist etkide ölüm teması işlendi, bir kısmında da millî gelenekler ve millî edebiyat konu edildi. Daha o zamanlar tiyatroya sahneye koyma anlayışı, Rus sinemasını etkilemişti.

Bu dönemde sinema, en büyük hamleyi İtalya’da yaptı. Doğal dekorlar içinde çevrilen ve millî geleneklerden ilham alan İtalyan filmleri kısa zamanda kendine has bir biçim kazandı ve İtalyan sineması büyük sahne düzenlemelerinde uzmanlaştı. “Pompei’nin Son Günleri” filmi iki defa çevrildi.

UYGULAMA FAALİYETİ

İşlem Basamakları	Öneriler
<ul style="list-style-type: none">➤ Fransa’da sinemanın doğuşunu araştırınız.➤ ABD’de sinemanın doğuşunu inceleyiniz.➤ Diğer ülkelerdeki sinema icatlarını ve ilk gösterimleri inceleyiniz.	<ul style="list-style-type: none">➤ Lumiere kardeşlerin ilk sinema gösterimini nasıl gerçekleştirdiğine dikkat ediniz.➤ Öykülü film çekiminin nasıl ortaya çıktığına dikkat ediniz.➤ Fotoğraf filminin gelişiminin sinemaya katkısına dikkat ediniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A- OBJEKTİF TESTLER (ÖLÇME SORULARI)

Aşağıdaki soruların cevaplarını doğru ve yanlış olarak belirtiniz.

- 1) Lumiere Kardeşler, sinematograf adını verdiği ilk sinema makinesinin 1895'te Fransa için patentini aldı.
- 2) Edwin S.Porter'ın "Büyük Tren Soygunu" sinema tarihinin önemli filmlerinden biri sayılır.
- 3) Emile Cohl'ün en ünlü filmi "Aya Seyahat", fantastik sinemanın ilk örneklerindedir.
- 4) Canlandırma sineması dediğimizde aklımıza Lumiere Kardeşler gelir.
- 5) Sessiz sinemanın klasik dönemi ya da altın çağı dediğimiz 1924-1927 arasında Almanya'da gerçekçilik akımı önem kazandı.
- 6) İngiltere sinemanın başlangıç yıllarından beri belgesel film çalışmaları önem kazanmıştır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarı ile karşılaştırınız. Doğru cevap sayınızı belirleyerek kendinizi değerlendiriniz. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt yaşadığınız sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrar inceleyiniz

Tüm sorulara doğru cevap verdiyseniz diğer faaliyete geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-3

AMAÇ

Dünyada sessiz sinema döneminin genel özelliklerini analiz edebileceksiniz.

ARAŞTIRMA

Bu faaliyet öncesinde yapmanız gereken öncelikli araştırmalar şunlardır:

- Sessiz sinema döneminin özelliklerini araştırınız.
- Sinemanın sessiz olması dezavantajına karşı alınan önlemleri araştırınız.
- Sessiz sinema döneminin yönetmenlerini araştırınız.

Araştırma işlemleri için İnternet ortamı, iletişim fakültelerinin sinema bölümlerini ve sinema ile ilgili bilgileri bulabileceğiniz kitapçıları gezmeniz gerekmektedir.

Bulduğunuz bilgileri arkadaş grubunuzla paylaşınız.

3. DÜNYADA SESSİZ SİNEMA DÖNEMİ

3.1. Sessiz Sinemanın Temel Özellikleri

Sessiz sinema, bir anlamda evrensel anlatımı içeren ve kendine özgü kuralları olan, belli ilkelere dayanan, kendi başına bir anlatım sanatıydı. Ses ögesinin sinemada her şeyden önce sözlendirme için kullanılacağı, filmlere ara yazılar konmaya başlandığından beri anlaşılıyordu.

İlk sessiz filmlerde ara yazı yoktu. Sonraları bir çekimden öbürüne geçerken zaman yönünden ilerlemeyi belirtmek, bulunulan yeri göstermek, kişilerin kimliğini ortaya koymak amacıyla arayazılar kullanılmaya başlandı. Giderek bunların yerini “söyleşmeler”i belirten yazılar aldı.

1920 yıllarına doğru çekilen filmlerin gelişmesi görüntüler kadar ara yazıların da önceden ayrıntılarıyla hazırlanmasına yolaçtı. Artık ara yazılar, çekimler arasındaki açıklığı kapatmak isteyen kurgucuya göre değil, oyun yazarına göre hazırlanıyordu.

Sessiz sinemanın son birkaç yılında “söyleşme”yle ilgili sözler öylesine önem kazandı ki, herhangi bir oyuncu ağzını açıp söz söylemeye başlarken çekimi kesip bir ara yazıyla bu sözü vermek alışkanlık hâline geldi. Artık sinemada sesin, saltanatı başlamıştı.

3.2. Ses Dezavantajına Karşı Denenen Yöntemler

Sesli filmin çıkışı, sinemada o tarihe kadar kurulmuş olan sistemin altüst olmasına neden oldu. Western Electric'le, RCA gibi bazı tekeller, Amerikan sinema sisteminde tek söz sahibi oldular. Aslında bu tekeller, Amerika'nın büyük banka topluluklarına bağlıydılar. Bu durum Amerikan sinemasının bankaların ve büyük sermayenin buyruğu altına girdiğinin göstergesiydi.

Sesli sinemaya geçiş sesin kayıt zorluklarına bağlanan teknik sorunlar ve özellikle oyuncuların karşılaştıkları güçlükler yüzünden sanat planında bir gerilemeye yol açtı. Sesli sinema devrimiyle birlikte, yeni duruma ayak uydurmayı başaramayanlar acımasızca elendiler.

Hollywood ya yok olacak ya da yeni duruma ayak uyduracaktı. Tabii ki, ikinci tercihi seçerek yoluna devam etti.

Sinema salonları da yeni baştan sesli sinemaya göre donatıldı. Sessiz sinema çağının birçok oyuncusu sesleri ve oyunları elverişli olmadığından dışlanıp işsiz kaldılar.

Hollywood, bir yandan da aktörlerin, mikrofon karşısındaki zorluklarını aşmak ve ses sorunlarına çözüm getirmek üzere stüdyo kapılarını tiyatro yönetmenlerine ve müzikal şarkıcılarına açtı. Ne var ki uzun süre, çevrilen yeni filmler kendi başına bir sanat olan sinemanın dilini, anlatımını yakalayamadı.

Sesli sinema ortaya birdenbire dil engelini çıkardı. Sessiz film, bir anlamda evrensel dil niteliği kazanarak her ülkenin izleyicisine seslenebiliyordu. Sesli sinemanın özellikle sözlü film çıkışıyla bu özellik ortadan kalktı. Amerikan sözlü filmleri hemen her ülkede izleyicinin tepkileriyle karşılandı. Hollywood'un buna karşı aldığı önlemlerden ilki, her sözlü filmin bir de kopyasını hazırlamak oldu. Ayrıca bazı yabancı oyuncular, Hollywood'a getirilip kendi dillerinde çevrilen filmlerde rol aldılar.

Sinema teknolojisinin yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde hızla geliştiğini söylemiştik. Ancak çekilen filmlerin konulu ve daha uzun olmasına ayrıca teknik açıdan da giderek daha elverişli hâle gelmesine rağmen, önemli bir öge olan ses eksikti. Aslında Amerika'da Edison, Fransa'da ise Leon, Gaumont filmlerini seslendiriyorlardı. Fakat bu yöntem, hareketli resimleri bir gramafonla senkronize ederek seslendirmekten ibaretti.

Daha sonra bu yönde yapılan araştırmalar sonucunda, De Forest sesi doğrudan doğruya film üzerine kaydetmeyi başardı. "Fonofilm" denilen bu sesli filmlerin ilk gösterisi, 1923 yılında yapıldı.

Zamanla iyi sese sahip olmayan sessiz sinema oyuncularını, başkalarının seslendirmesi (dublaj) yöntemi ortaya çıktı. Dublaj uygulaması sesli sinemanın getirdiği teknik kısıtlamaları büyük ölçüde ortadan kaldırdı. King Vidor'ın dublajı ilk kez uyguladığı Hallelujah (1929) filminden sonra bu uygulama yaygınlaştı. 1933'e gelindiğinde sesli çekimin birçok sorunu çözülmüştü.

Sesli sinemayla birlikte yeni türler de ortaya çıktı. Sesin sağladığı gerçeklik duygusu, katı toplumsal gerçeklere değinen filmlerin yolunu açtı. Bunların başında, kent argosunun ve çatışma sahnelerinin gerçeğe uygun biçimde kullanıldığı gangster filmleri geliyordu. Ünlü kişilerin hayatlarına dayanan biyografik filmler de yeni bir tür olarak ortaya çıktı. Sessiz sinemanın hareketi temel alan komedisinin yerini, Manc kardeşlerin, W.C. Fields'in ve Frank Capra'nın söze dayanan komedileri almaya başladı.

Sesle birlikte etkili olan bir başka tür de müzikaldi. Walt Disney, "Skeleton Dance" (1929; İskelet Dansı) ile canlandırma müzikalleri türünü başlattı.

Sesin gelmesiyle inandırıcılık kazanan çizgi filmlerin üretimi de bu dönemde artmaya başladı. Üstelik çizgi filmlerde iki ya da üç renk kullanılabilirdi. Renkli film sesli sinemayla birlikte başladı.

Sesli sinemayla birlikte izleyici sayısındaki artış, ABD'de büyük şirketlerin egemenliğini ve bu şirketlerin kitlesel olarak film çektikleri stüdyo sistemini güçlendirdi. 1930–1945 yılları arasında 7.500 film stüdyo sistemi içinde çekilirken, şirketler de belli tarzlarda uzmanlaştılar. Kendi mührünü taşımayan filmlerin dağıtımını ile birlikte bebek doğumundan tutkulu öpüşmelere kadar birçok olay ve konunun filmlerde gösterilmesini yasaklayan Yapım Yönetmeliği'nin çıkarılması (1934) sonra stüdyo sistemi daha da güçlendi ve bu sistem dışında yenilikçi yapımları gerçekleştirmek imkânsızlaştı. Almanya'da sessiz sinema döneminin başarılı yönetmenleri 1930'ların başlarında sesi ustaca kullandıkları filmler çektiler, ancak Hitler'in iktidara gelmesi bu yönetmenlerin çalışma imkânlarını yok etti. Alman sineması Leni Riefenstahl'ın çalışmaları gibi propaganda filmleri üretmeye başladı. SSCB'de de sessiz dönemin önemli sinemacılarının çalışmaları bürokrasinin engellemeleriyle karşılaşırken, toplumcu gerçekçilik adına millî kahramanların hayatlarını anlatan ajitatif filmler desteklendi.

Japonya ise sesli sinemaya oldukça geç başladı. Bunun önemli bir nedeni “**benşi**” uygulamasıydı. **Benşi**, sessiz film gösterilirken, filmde olanları **Kabuki tiyatrosu** üslubunda izleyiciye aktaran bir yorumcuymuş ve bu uygulama izleyiciler tarafından çok tutulmuştu.

Sesli filmlerle birlikte Japon sinema sanayisi tekelleşmeye ve kitlesel film üretmeye başladı. Buna karşılık Yasujiro Ozu ve Kenzo Mizoguchi gibi yönetmenler toplumsal eleştiri taşıyan ilk filmlerini de bu dönemde çektiler. Hükûmet ise, savaş boyunca da yürürlükte kalacak katı bir sansür uygulamaya başladı.

Sesle birlikte Hindistan'da da bir film patlaması yaşandı. Yılda, çoğu mitolojik ve tarihî konulan ele alan, sözlü, danslı ve şarkılı ortalama 230 film gösterime çıkıyordu.

3.3. Sessiz Sinema Döneminin Ortaya Çıkan Yönetmen ve Oyuncuları

Fransa'da dadacılığın ve gerçeküstücülüğün estetik teorilerinden ilham alan yeni bir araştırma akımı doğdu. Önce Avangard sinema kulüplerinin ve özel salonların üyelerince desteklenen bu ekol, sinemada çok çeşitli anlatım yolları bulmak çabasıydı.

Yeni yetişenler arasında kendini hem seçkin kitleye, hem de halka beğendiren ilk Rene Clair oldu.

Jacques Feyder, “Atlantide” (1921), “Çocuk Yüzleri” (1923), sonra Zola'nın “Therese Raguin”ini perdeye aktardı.

Jean Renoir, “Su Kızı”, (1924), sonra “Nana” (1926), filmlerini yaptı. Andersen'in “Kibritçi Kız” hikâyesini sinemaya uyguladı (1928).

Amatör sinemacı Marcel Carne, “Nogent, Eldorado du Dimanche “ adlı kısa metrajlı filmle dikkati çekti.

Bu dönemde kısa metrajlı kaliteli belgesel filmler yapılıyordu. Lacombe'dan, “La Zone”, Marc Allegret'den, “Le Congo” gibi filmler eğitici olduğu kadar bir şiir havası da taşıyordu.

Bu dönemde Danimarkalı Dreyer'in Fransa'da çevirdiği ilgi çekici bir film olan “Jeanne D'Arc'ın Tutkusu” (1928) ayrı bir önem taşımaktadır.

Ayrıca 1911’de sinema üstüne ilk denemeyi yazan Conudo’nun etkisiyle sinema eleştirirliği ortaya çıkmıştır.

Ülkelerinde kalan bazı Alman yönetmenleri büyük başarı kazanan kaliteli filmler çevirmeye devam ettiler.

Dupont’tan, “Çeşitlilikler” (1925), Pabst’tan, Greta Garbo’nun başrolünü oynadığı “Neşesiz sokak” (1926), Fritz Lang’dan, “Metropolis” (1926), sessiz sinemanın sonunu haber veriyordu.

Bir yandan da Hollywood, para getirecek filmlerle ticari hâkimiyetini sürdürmeye çalıştı. Bu arada bazı kaliteli eserler de yapıldı. 1918’de sinemaya katılan King Vidor, bir savaş filmi olan “The Big Parade” ve natüralist bir film olan “The Crowd”da (1928) ustalığını kabul ettirdi.

Macar Paul Fejos, duygulu ve güzel bir film olan “Lonesome” (1928), İsveçli Sjöström, “The Wind”de (1928), eski değerini yeniden ortaya koydu.

John Ford, bir lokomotifin hikâyesini Western üslubunda işleyen ilk filmlerinden biri olan “The Iron Horse”u (1924) yaptı.

Robert Flaherty, “Moana” (1926) ve daha sonra “Tabu” (1931) ile belgesel filmde ustalığını ispatladı.

Charlie Chaplin, büyük bir titizlikle hazırlanmış eserlerde Amerikan komedisini tek başına yarattı. Chaplin’in dünyaca tanınan tipi **Şarlo**, yeni sevimli sokak serserisi tipi de daha ikinci filmi olan “Mabel’in Garip Açmazı’nda” ortaya çıktı. İki yıl içinde resimleri milyonlarca elde dolaşan Chaplin, 1917’de ilk beyazperde milyoneri olmayı da başardı. “Altına Hücum” (1925), “Şarlo Sirkte” (1927) önemli filmlerindendir.

➤ Amerika’da bir yandan da canlı resmin büyük ustaları yetişmeye başladı. “Kedi

Resim 3.1: Charlie Chaplin

Felix’in” (1928), yaratıcısı Pat Sullivan, “Max Faeischer” ve “Miki Fare”nin (1927), babası ünlü Walt Disney.

Sessiz sinema döneminin ikinci büyük güldürü sanatçısı Buster Keaton’dur. Onun güldürüleri de Chaplin’inkiler gibi büyük bir ustalıkla işlenmiştir. Ama olaylar Keaton’un tümünden ifadesiz yüzünde değil, çevresinde durmadan değişen, kurulup yıkılan tehdit eden, koşturan paranoyak bir dünyada geçer. Keaton, kendi hayalini beyazperdede seyreden sinema makinistini canlandırdığı “Küçük Şerlok” (1924) ve oyuncuyla kamera arasındaki mesafeleri olağanüstü bir teknikle değiştirip durduğu “General” (1926) adlı muhteşem filmleriyle sessiz sinema komedyenlerinden biri olmuştur.

Öte yandan 1919’dan başlayarak kendine bir yer edinen Harold Lloyd, Keaton’unkilerden daha az komik filmler çevirmesine karşın büyük kent çengeli içinde, sille-tokat güldürüler içinde uğraşan “kolej çocuğu” filmlerinden en iyi sahneleri içeren iki derlemenin ardından başarılı bir işadamı olarak perdeden çekildi.

Sessiz sinema yıllarının en çarpıcı olaylarından biri 1925’ten itibaren Sovyet sinemasının uyanışıdır. 1917 Devriminden 1922’ye kadar Rus yapımcılığı geriye. Fakat hükûmetin yardımıyla, büyük sanatçılar yetiştirecek olan genç bir sinema okulu kuruldu. Dziga Vertov, “sinema gerçek” veya “sinema göz” denen yepyeni bir teoriyi ilk kez ortaya

attı. Bu teoriyle, montaja önem vererek gerçeği yalın ve çıplak olarak yakalamayı tasarlıyordu. Vertov'dan etkilenen Eisenstein ilk filmi "Staçka'da" (1924), ustalığını gösterdi. Montaj ve düzenlemede anlatım gücü bakımından "Potemkin Zırhlısı'nda" (1925) değerini kabul ettirdi. Eisenstein, insanları kalabalık hâlde perdeye aktarmakta başarı kazanırken Pudovkin, Gorki'nin eserinden alınan "Ana" (1926), "Cengiz Han'ın oğlu" (1928), adlı filmlerinde özellikle her bireyin kendi kişiliğini ayrı ayrı ortaya koymaya çalıştı.

Nitelikli bir yönetmen olan Dovçenko ölümsüz temalar üstüne lirik ilahiler düzenledi. "Arsenal" (1927), "Toprak" (1930) önemli filmleridir.

Toplumsal temaların ağırlık kazanması, kendini ve çevresini değiştirmek çabasındaki insanların, toplulukların anlatılması, kurgunun başlı başına bir kuram olarak geliştirilmesi, kurgunun izleyicileri belli bir sonuca doğru yönetme gücünü kazanması, görüntü, görüntü içeriği ve kurgu arasında ayrılmaz bir bağ oluşturması Sovyet ekolünün dünya sinemasına başlıca katkılarıdır.

UYGULAMA FAALİYETİ

İşlem Basamakları	Öneriler
<ul style="list-style-type: none">➤ Dünyada sessiz sinema döneminin temel özelliklerini araştırınız.➤ Ses dezavantajına karşı denenen yöntemleri öğreniniz.➤ Sessiz sinema döneminin öne çıkan yönetmen ve oyuncularının özelliklerini biliniz.	<ul style="list-style-type: none">➤ Sessiz sinema döneminin oyuncularının özelliklerine dikkat ediniz.➤ Sesin sinemaya getirdiği dezavantajı tesbit ediniz.➤ Sessiz filmleri izleyerek değerlendirmesini yapınız.➤ Okulunuzda film arşivinizin oluşturulmasına özen gösteriniz.➤ Araştırmacı olunuz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A- OBJEKTİF TESTLER (ÖLÇME SORULARI)

Aşağıdaki soruların cevaplarını doğru ve yanlış olarak belirtiniz.

- 1) Sessiz filmlerde zaman yönünden ilerlemeyi belirlemek, kişilerin kimliğini ortaya koymak amacıyla ara yazılar kullanılırdı.
- 2) Sessiz film bir anlamda evrensel bir dil niteliği taşıyordu.
- 3) Sesi doğrudan film üzerine kaydeden fonofilm denilen sesli filmlerin ilk gösterimi 1930'da yapıldı.
- 4) Charlie Chaplin'in dünyaca tanınan tipi Şarlo'dur.
- 5) Buster Keaton, sessiz sinema döneminin güldürü oyuncularındandır.
- 6) Sinema gerçek ya da sinema göz denen teoriyi ilk kez ortaya atan Harold Lloyd'dur.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarı ile karşılaştırınız. Doğru cevap sayınızı belirleyerek kendinizi değerlendiriniz. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt yaşadığınız sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrar inceleyiniz

Tüm sorulara doğru cevap verdiyseniz diğer faaliyete geçiniz.

MODÜL DEĞERLENDİRME

PERFORMANS TESTİ (YETERLİK ÖLÇME)

Modül ile kazandığınız yeterliği aşağıdaki ölçütlere göre değerlendiriniz.

Değerlendirme Ölçütleri	Evet	Hayır
Sinemadan önce dünya		
A) Dünyada gölge oyununun ortaya çıkışını ve gelişimini belirlediniz mi?		
B) Türkiye’de gölge oyununun gelişimini, tiplerinin özelliklerini dikkate aldınız mı?		
C) Ağ tabaka izlenimini dikkate aldınız mı?		
D) Camera Obscura’nın işleyişini tespit ettiniz mi?		
E) Fotoğraf filminin icadını dikkate aldınız mı?		
F) Sinema ve tiyatroyu karşılaştırdınız mı?		
Sinemanın Doğuşu		
A) Fransa’da Lumiere Kardeşler’in sinematografinin çalışmasını tesbit ettiniz mi?		
B) Amerika’da sinemanın doğuşunu ve özelliklerini belirlediniz mi?		
C) Diğer ülkelerdeki icat ve ilk gösterileri belirlediniz mi?		
Sessiz sinema Dönemi		
A) Sessiz sinema döneminin özelliklerini belirlediniz mi?		
B) Sinemanın sessiz olması avantajına karşı alınan yöntemleri belirlediniz mi?		
C) Sessiz sinema döneminin yönetmen ve oyuncularını belirlediniz mi?		

DEĞERLENDİRME

Yaptığınız değerlendirme sonucunda eksikleriniz varsa öğrenme faaliyetlerini tekrarlayınız.

Modülü tamamladınız, tebrik ederiz. Öğretmeniniz size çeşitli ölçme araçları uygulayacaktır. Öğretmeninizle iletişime geçiniz.

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ 1'İN CEVAP ANAHTARI

1	D
2	D
3	Y
4	Y
5	Y
6	D
7	D
8	Y
9	Y

ÖĞRENME FAALİYETİ 2'NİN CEVAP ANAHTARI

1	D
2	D
3	D
4	Y
5	Y
6	D

ÖĞRENME FAALİYETİ 3'ÜN CEVAP ANAHTARI

1	D
2	D
3	Y
4	D
5	D
6	Y

ÖNERİLEN KAYNAKLAR

- www.kameraarkasi.org

KAYNAKÇA

- BETTON Gerard, **Sinema Tarihi**, Çev. Şirin Tekeli, Cep Üniv, İletişim Yayınları.
- ÇAPAN Sungu, Onat Kutlar, **105 Soruda Sinema**, Sabah Yayınları,1990.
- Prof.Dr.ONARAN Şerif Alim, **Sinemaya Giriş**, İSTANBUL,1986.
- www.karagoztiyatrosu.com
- www.karagozoyunu.com
- turkgolgeoyunu.com
- www.dergibi.com
- www.hurriyet.com.tr.
- www.bulentozalp.net
- www.acmi.net.au
- www.ikindiyagmuru.com